חַיָּיב מלקות משום שעבד כשהוא שתוי, ומוכח שדברים אלו משכרים.

שנינו במשנה (לעיל ע.): אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן.

תָּנוּ רַבָּנָן, אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, או שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כ) 'זוֹלֵל וְסוֹבֵא'. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר שהכוונה לבשר ויין, זֶבַח לַדָּבָר יֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג כ) 'אַל תְּהִי בְּסֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ', ומבואר שהשותה יין ברעבתנות נקרא 'סובא' והאוכל בשר ברעבתנות נקרא 'זולל'. וְאוֹמֵר – ועוד נאמר (שם כג כא) 'כִּי סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וְקָרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה', שאדם שזולל וסובא יֵעשה עני, ואדם שמגרה את עצמו לישון, שינה זו תלביש אותו בקרעים, כלומר יֵעשה עני, וכך סופן של שאר הנאות שאדם נמשך אחריהן.

רבי זירא דורש פסוק זה באופן אחר: אָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל הַיָּשֵׁן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, תּוֹרָתוֹ נַעֲשֵׂית לוֹ קְרָעִים קְרָעִים, כלומר שוכח את תלמודו ואינו זוכר ממנו אלא מעט כאן ומעט כאן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה'.

משנה

בן סורר חייב מיתה רק כאשר משיג את הבשר והיין בגניבה. המשנה מבארת ממי צריך לגנוב והיכן צריך לאכול כדי להתחייב מיתה: גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו, או שגנב מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, ואפילו אם לא אכל ברשות מי שגנב ממנו, או מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ.

גמרא

הגמרא מבארת את טעם הדין המבואר במשנה: גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו אינו נעשה בן סורר, אַף עַל גַּב דְּשָׁכְיֵיהּ לֵיהּ – שממון אביו מצוי לו לגונבו, מכל מקום הוא בְּעֵית – ירא לאכול ברשות אביו שמא אביו יבין שבנו גנב ממנו, ואין חשש שימשך אחר זה.

גנב מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים אינו נעשה בן סורר, אַף עַל גַּב דְּלָא בְּעֵית – שאינו חושש שיחשדוהו בגניבה או שיראוהו זולל, מכל מקום ממון אחרים לָא שָׁכִיחַ לֵיהּ – אינו מצוי לו לגונבו. וְכָל שֶׁכֵּן גנב מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו שאינו נעשה בן סורר, דְּלָא שָׁכִיחַ לֵיהּ וּבְעֵית – גם הממון אינו מצוי לו וגם ירא מאביו. ועל כן אינו נעשה בן סורר עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, דְּשָׁכִיחַ לֵיהּ וְלָא בְּעֵית – שהממון מצוי לו ואינו ירא.

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ.

מקשה הגמרא: אִמּוֹ, מַנָּא לֵהּ – מנין יש לה ממון שהבן גונבו ממנה, הלא מַה שֶּׁקָּנְתָה אִשָּׁה קָנָה בַּעְלָהּ, וכל ממונה שייך לבעלה שהוא אביו של הבן סורר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מדובר בגנב מִפְעוּדָה הַמּוּכָנֶת לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ, וכיון שאביו חייב במזונות אמו, הסעודה המוכנה עבורה נחשבת כממונה. מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי חָנִן בַּר מוֹלְדָה אָמַר רַב הוּנָא, שאֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּקְנֶה בממון שגנב, בָּשָׂר בְּזוֹל וְיֹאכַל, ויקנה יַיִן בְּזוֹל וְיִשְׁתֶּה, ומבואר שבגניבת הסעודה עצמה אינו נעשה בן סורר. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא – יש לומר שגנב מִדְּמֵי סְעוּדָה הַמּוּכָנֶת לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ, ובכסף קנה בשר ויין. אֵיבָעֵית אֵימָא, דְּאָמַר לֵהּ אַחֵר – שאדם אחר הקנה מעות לאמו של הבן סורר, וְאָמַר לֵהּ שהמעות יהיו שלך עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעֲלֵיךְ רְשׁוּת בָּהֶן, ואת המעות הללו גנב הבן וקנה בהם בשר ויין.

משנה

חָיְתָה אָבִיו רוֹצֶה שיסקל וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, או שֶׁאָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה וְאִמּוֹ רוֹצָה, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם רוֹצִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא חָיְתָה אִמּוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה.

גמרא

מבררת הגמרא: מַאי – מה כוונת רבי יהודה שאמר שאם אמו אֵינָהּ רְאוּיָה לאביו, אינו נעשה בן סורר ומורה, אֵילֵימָא – אם נאמר שאמו ואביו אסורים זה על זה באיסורי עריות של חַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת וְחַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, סוֹף סוֹף אֲבוּהּ אֲבוּהַּ (נינהו) נֵיהוּ – אביו הוא אביו וְאִמֵּיהּ אִמֵּיהּ (נינהו) נֵיהִי – ואמו היא אמו, ומדוע ישתנה דינו אם קידושי אביו ואמו לא חלו. אֶלָּא צריך לומר שבְּשָׁוֶה לְאָבִיו קָאָמַר – שכוונת רבי יהודה לומר שאמו צריכה להיות דומה לאביו בקול, במראה ובקומה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – וכן שנינו בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ שָׁוָה לְאָבִיו בְּקוֹל וּבְמַרְאֶה וּבְקוֹמָה, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא, דְּאָמַר קְרָא (דברים כא כ) 'אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ', ומשמע בקול האחד שלנו, כלומר שצריכים להיות שוים בקולם. ומִדְּקוֹל בָּעֵינַן שָׁוִין – ואם לימדנו הפסוק שעליהם להיות שוים בקול, מַרְאֶה וְקוֹמָה נַמִּי בָּעֵינַן שָׁוִין – מסתבר שגם במראה ובקומה עליהם להיות שוים.

הגמרא מביאה ברייתא כשיטת רבי יהודה. מבררת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא – כדעת איזה תנא נשנתה ברייתא זו, בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתַּב בתורה, אלא דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר על הלימוד, כְּמַאן – כדעת איזה תנא נאמרו דברים אלו, כְּרַבִּי יְהוּדָה הסובר שאביו ואמו של בן סורר צריכים שיהיו שוים בקול ומראה וקומה, וזה דבר שאינו יכול להיות. אִיבָּעֵית אֵימָא, הברייתא בשיטת רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא. דְּתַנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל זֶה תַּרְטִימַר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי, אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסָקְלוֹ, אֶלָּא לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתַּב, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר.

הגמרא מביאה תנא הסובר שהיה בן סורר: אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, אֲנִי רָאִיתִיו וְיָשַׁבְתִּי עַל קִבְרוֹ.

הגמרא מביאה פרשה נוספת בתורה שאמרו עליה שלא היתה ולא עתידה להיות. מבררת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא – כדעת איזה תנא נשנתה ברייתא זו, עִיר הַנִּדַּחַת לֹא הָיְתָה וְלֹא עֲתִידָה לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתְּבָה בתורה, אלא דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר על הלימוד. כְּמַאן – כדעת איזה תנא נאמרו דברים אלו, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲפִילּוּ מְזוּזָה אֶחָת, וקל וחומר אם נמצא בה ספר מספרי הקודש שכתובה בו אזכרת השם, אֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא, אָמַר קְרָא בענין עיר הנידחת (דברים יג יג) 'יָצְאוּ בְנֵי כָל שְׁלָלָהּ תְּקַבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ', וְכִיוָן דְּאִיבָּא מְזוּזָה – וכיון שיש בעיר מזוזה וכדומה, לֹא אֶפְשָׁר לקיים בה מצות שריפה, דִּכְתִיב בפרשה העוסקת באיבוד עבודה זרה בארץ ישראל (דברים יג ג) 'וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְגוֹ' וְאַשֵּׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וְגוֹ' וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם וְגוֹ', ולאחר מכן נאמר (שם יג ד) 'לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם', כלומר מה שאתם מצווים לעשות לעבודה זרה, כגון ניתוץ מזבח, איבוד שם השם וכדומה, לא תעשו לה' אלהיכם. וכיון שלא מצוי שלא תהיה בעיר אפילו מזוזה אחת או ספר

שיש בו אזכרה, על כן אמר רבי אליעזר, שעיר הנידחת לא היתה ולא עתידה להיות.

הגמרא מביאה תנא הסובר שהיתה עיר הנידחת: אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, אֲנִי רְאִיתִיהָ – את עיר הנידחת, וְיָשַׁבְתִּי עַל תִּילָהּ – על חורבותיה. הגמרא מביאה דין נוסף בתורה שאמרו עליו שלא היה ולא עתיד להיות: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא – כדעת איזה תנא נשנתה ברייתא

המשך בעמוד רכא

זו, בֵּית הַמְּנוּגָּע בצרעת, לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתַּב בתורה, אֶלָּא דָּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר על הלימוד. כְּמַאן – כדעת איזה תנא נאמרו דברים אלו, כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. דְּתַנְיָן במשנה (נגעים פי"ב מ"ג), רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת מַמָּא עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁתֵּי גְרִיסִין עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים כִּשְׁתֵּי כְתָלִים כְּקֶרֶן זָוִית, אֲרֻכּוֹ כִּשְׁנֵי גְרִיסִין וְרָחְבּוֹ כִּגְרִיס, כלומר צריך שהנגע יֵרָאה באחת מפינות הבית, במקום המפגש של שתי קירות, ואורכו יהיה שני גריסים, חציו האחד על קיר זה, וחציו השני נמשך על הקיר השני. רוחב הנגע גריס, באופן שעל כל קיר יראה נגע בשיעור של גריס על גריס, שהוא השיעור הקטן ביותר של נגע. ומאחר וזה אינו מצוי כלל, אמרה הברייתא שבית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. משום שבפסוק המתאר את הנגע בבית נאמר (ויקרא יד לז) 'וְהַנֶּגַע בַּקִּירֹת הַבַּיִת וגו' וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן הַקִּיר', כְּתִיב בסוף הפסוק 'קִיר', וּכְתִיב בתחילת הפסוק 'קִירוֹת', אֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא כְּשִׁתֵּי קִירוֹת, חֲוֵי אוֹמֵר זֶה קֶרֶן זָוִית ששם נפגשים שתי הקירות.

הגמרא מביאה דעות תנאים הסוברים שהיו מקרים של בית מנוגע: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק, מָקוֹם הָיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ של העיר עַזָּה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ חוּרְבְתָא סְגִירְתָא – חורבה מנוגעת, כלומר בעבר עמד שם בית מנוגע בצרעת וסתרו את האבנים המנוגעות ופינום משם ונשארה חורבה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, פַּעַם אַחַת הָלַכְתִּי לַגָּלִיל, וְרָאִיתִי מָקוֹם שֶׁמְּצַיְּינִין אוֹתוֹ – עשו שם סימן כדי שלא יאהילו על אותו מקום ויטמאו ממנו באהל, וְאָמְרוּ שֶׁאֲבָנִים מְנוּגָּעוֹת – אבנים של בית מנוגע פִּינּוּ לְשָׁם, ואבנים אלו מטמאות את המאהיל עליהן.

משנה

המשנה מביאה פרטי דינים נוספים בענין בן סורר, שבלעדיהם אינו נעשה בן סורר: הָיָה אֶחָד מֵהֶם – אביו או אמו, גִּידֵּם – ידו קטועה, אוֹ חִגֵּר – רגלו קטועה, אוֹ אִלֵּם – שאינו מדבר, אוֹ סוּמָא – שאינו רואה, אוֹ חֵרֵשׁ – שאינו שומע, אֵינוֹ – אין הבן נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא יט) 'וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ', ומשמע שצריך שיוכלו לתפוס בו, וְלֹא נָדְמִין. ונאמר עוד 'וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ', ומשמע שצריך שיוכלו להלך ולהוציאו, וְלֹא חִגְּרִין. עוד נאמר (שם כא כ) 'וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ', ומשמע שצריך שיוכלו לדבר, וְלֹא אִלְּמִין. ונאמר עוד שהם אומרים לבית דין 'בְּנֵנוּ זֶה', ומשמע שהם צריכים לראות אותו, וְלֹא סוּמִין. ונאמר עוד שהם אומרים לבית דין 'אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ', ומשמע שצריך שיוכלו לשמוע, וְלֹא חֵרְשִׁין, שאם היו חרשים איך ידעו שהבן אינו שומע בקולם, הלא לא יכלו לשמוע כשאמר להם הבן שאינו מקבל את דבריהם.

המשנה מבארת את סדר הדברים הנעשים בבן סורר: אביו ואמו מוכיחים אותו ומַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, שאם ימשיך בדרכו ילקה. לא שמע בקולם, מביאין אותו לבית דין וּמַלְקִין אוֹתוֹ. אם גם אחרי המלקות לא שב מדרכו וְחָזַר וְקִלְקֵל – שב למעשיו הרעים והיה זולל וסובא, נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים, וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּהוּ שָׁם – בין עשרים ושלשה הדיינים שֶׁל שְׁלֹשָׁה הדיינים הָרִאשׁוֹנִים שפסקו לו מלקות, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כ) 'וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה', ומדיוק מהמילה 'זה' שהכוונה וְהוּ שָׁלְקָה בִּפְנֵיכֶם.

גמרא

הגמרא דנה בדברי המשנה שאם אחד מהם גידם או חיגר וכדומה, אינו נעשה בן סורר: שְׁמַעְתָּ מִינַּהּ – יש לך ללמוד מדברי המשנה ראיה לשיטת שמואל (לעיל מה:) הסובר שבָּעֵינַן קְרָא כְּדִכְתִיב – שמצוה הכתובה בתורה, יש לקיימה עם כל הפרטים הכתובים בפסוק כפשוטם, ודבר זה מעכב אפילו בדיעבד. שהרי נאמר במשנה, שאם אחד מהם חיגר וכדומה, אינו נעשה בן סורר, מפני שאין אפשרות לקיים את כל הפרטים הכתובים בפסוק. דוחה הגמרא: אין להביא ראיה ממשנתינו לשמואל, כיון שׁשָּׁאנֵי הָכָא – שונה הדבר כאן,

דְּכוּלֵּיהּ קְרָא יְתֵירָא הוּא – שהפסוק כולו מיותר, ונכתב כדי ללמדנו שהפרטים מעכבים אף בדיעבד.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): וּמַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.

הגמרא מבארת את כוונת המשנה. מקשה הגמרא: לָמָּה לִי – מדוע צריכים אביו ואמו להוכיחו ולהתרות בו בפני שלשה, הלא בְּתֵרֵי סַגְיָא – די שיוכיחו אותו בפני שני עדים, שיעידו שהוריו הוכיחו אותו ולא קיבל מהם. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר – כך יש לבאר את דברי המשנה, מַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם שיעידו שהוריו הוכיחו אותו ולא קיבל מהם, וּמַלְקִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.

שואלת הגמרא: מַלְקוֹת בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֵיכָא כְּתִיבָא – היכן נכתבו בתורה. משיבה הגמרא: כִּדְרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, לָמַדְנוּ גזירה שוה 'וְיִסְּרוּ' מְ'וְיִסְּרוּ', שנאמר במוציא שם רע (דברים כב יח) 'וְלָקְחוּ זְקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ', ונאמר בבן סורר ומורה (דברים כא יח) 'אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ', וכשם שבבן סורר הכוונה למלקות, כך במוציא שם רע הכוונה למלקות. ומנין ש'ויסרו' בבן סורר הכוונה למלקות, מפני שלומדים 'וְיִסְּרוּ' שכתוב בבן סורר מִ'בֵּן' שכתוב בפרשה ['בֵּן סוֹרֵר'], וּ'בֵּן' נלמד מֵ'בֵּן' שכתוב לגבי מלקות בבית דין 'וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע' (דברים כה ב), שכשם ש'בן' האמור שם עוסק במלקות, כך 'בן' האמור בבן סורר עוסק במלקות, וזה מגלה על 'ויסרו' שמשמעותו מלקות.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): חָזַר וְקִבְּלָן נִידּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה [וְכוּ'] ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים, שנאמר 'בנו זה', זהו שלקה בפניכם.

מקשה הגמרא: הַאי מִבָּעֵי לֵיהּ – הלא פסוק זה נצרך ללמוד 'זֶה' וְלֹא סוֹמִין, דהיינו שהורי הבן סורר צריכים לראות, כמבואר במשנתינו. מתרצת הגמרא: אִם כֵּן שהפסוק נכתב רק לענין דייני הסקילה, היה על התורה לְכָתוֹב 'בְּנֵנוּ הוּא', שמשמע שהוא זה שלקה בפניכם, וּמַאי 'בְּנֵנוּ זֶה', אלא על כרחך משום שאביו ואמו מצביעים עליו ואומרים 'בנו זה', וּשְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי – שתי הלכות, גם שהם היו הדיינים שהלקוהו וגם שאביו ואמו אינם סומין.

משנה

המשנה מבארת דיני בן סורר שברח, ועבר הזמן שהוא יכול להיעשות בן סורר, האם נסקל או לא: בן סורר ומורה שֶׁבָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנָה הַתַּחְתּוֹן, פָּטוּר ממיתה. משום שאחר שהקיף זקן השתנה דינו, שהרי אם היה עתה זולל וסובא לא היה נעשה בן סורר, ועל כן אין דנים אותו על שנעשה בן סורר קודם הקפת זקן. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנָה הַתַּחְתּוֹן, חַיָּיב סקילה. ואף שבשעה שהוא נסקל אינו בר חיוב, מכל מקום כיון שנגמר דינו הרי זה כאילו כבר הרגוהו, ואין מקום לחפש זכות להצילו בגלל שהשתנה דינו.

גמרא

הגמרא דנה בחיוב מיתה למי שדינו השתנה: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בֵּן נֹחַ שֶׁבֵּירֵךְ אֶת הַשֵּׁם וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּיר, פָּטוּר ממיתה. והטעם, הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּה [שתנה] (נשתנה) דִּינוֹ מִיתָתוֹ, כלומר, קודם שהתגייר היו דנים אותו על ברכת השם בפני דיין אחד, על פי עד אחד וללא התראה, ועתה לאחר שהתגייר, אם היה עובר עבירה זו, היו דנים אותו בפני עשרים ושלשה דיינים, על פי שני עדים ובהתראה. וכן השתנתה מיתתו, שבן נח שברך את השם מיתתו בסייף, מפני שמיתת בן נח היא רק בסייף, ואילו לאחר שהתגייר מיתתו של מגדף בסקילה. ואין אפשרות לדונו בסייף כיון שבישראל אין חיוב סייף על ברכת השם אלא סקילה, ואין אפשרות לדונו בסקילה כיון שכאשר עבר את העבירה לא התחייב במיתה זו, ולכן פטור.

הגמרא מביאה ראיה לרבי חנינא ממשנתינו: נִימָא מְסַיְּיעָא לֵיהּ – האם נאמר שיש סיוע לדברי רבי חנינא ממה ששנינו במשנתינו, בן סורר שֶׁבָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנָה הַתַּחְתּוֹן, פָּטוּר. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא שפטור, לָאו – האם לא מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן הוֹאִיל וְאִישְׁתַּנֵי אִישְׁתַּנֵי – שאנו אומרים שכיון שהשתנה דינו, דהיינו שאם היה זולל וסובא לאחר שהקיף זקן היה פטור, לכן גם עתה הוא פטור. ואם כן מוכח כדברי רבי חנינא שאם השתנה דינו של בן נח לאחר שהתגייר, יש לדונו בסקילה לפי דינו עתה, ומאחר שאי אפשר להורגו בסקילה, שהרי לא התחייב בה, יש לפוטרו ממיתה. דוחה הגמרא: לֹא, שָׁאנֵי הָכָא – שונה הדבר כאן במשנתינו, דְּאִי עָבַד הַשְׁתָּא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא – שאם עתה, לאחר הקפת הזקן, היה מתנהג כבן סורר, לא היה נעשה בן סורר כלל, אבל בבן נח שברך את השם והתגייר, שגם עתה לאחר שהתגייר אם היה מברך את השם היה נהרג, יש מקום לחייבו במיתת סקילה של עכשיו.

מקשה הגמרא: תָּא שְׁמַע – בא ושמע קושיא ממה ששנינו במשנתינו, אִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנָה הַתַּחְתּוֹן, חַיָּיב, ומבואר שאף שהשתנה דינו אינו פטור, ולא כרבי חנינא. מתרצת הגמרא: נְגְמַר דִּינוֹ קָאָמַרַת – וכי יש להקשות מהדין האמור במי שנגמר דינו, הלא בשֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ נִבְרָא קְטִילָא הוּא – הוא כבר באדם שמת, ואין לפוטרו בגלל שהשתנה דינו.

הגמרא מקשה על רבי חנינא מברייתא אחרת: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, בֶּן נֹחַ שֶׁהָכָּה – הרג אֶת חֲבֵירוֹ, וּבָא – או שבא עַל אֵשֶׁת חֲבֵירוֹ, ואחר כך נִתְגַּיֵּיר, פָּטוּר ממיתה. אולם אם בהיותו גוי עָשָׂה כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל, כלומר הרג ישראל או בא על אשת איש מישראל, ואחר כך נִתְגַּיֵּיר, חַיָּיב מיתה. ולדעת רבי חנינא אַמַּאי – מדוע אם עשה כן בישראל חייב, נֵימָא הוֹאִיל וְאִישְׁתַּנֵי – נאמר שכיון שהשתנה דינו, שכדי להורגו צריך שני עדים והתראה ובית דין של עשרים ושלושה, אִישְׁתַּנֵי – ישתנה חיוב מיתתו ויהא פטור. מתרצת הגמרא: דִּינוֹ וּמִיתָתוֹ בָּעֵינַן – כדי לפטור ממיתה יש צורך לא רק בשינוי הדין אלא גם בשינוי סוג המיתה שהוא מתחייב, וְהַאי – ובמקרה זה שהרג ישראל או שבא על אשת איש ישראל, אמנם דִּינוֹ אִישְׁתַּנֵי – השתנה, שאם היה עושה זאת עתה היה צריך שני עדים והתראה ובית דין של עשרים ושלושה כדי להרגו, אולם מִיתָתוֹ לָא אִישְׁתַּנֵי – סוג המיתה שהוא חייב לא השתנה, מפני שגם אם היה עושה זאת כיהודי, היה מתחייב אותה מיתה, ולכן אינו נפטר ממיתה.

שואלת הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא – זה מובן ברוֹצֵחַ שהמיתה לא השתנתה, שהרי מֵעִיקָּרָא – מתחילה כשהיה גוי דינו היה בַּסַּיִף, שהרי כל מיתתו של בן נח אינה אלא בסייף, וְהַשְׁתָּא – וגם עתה לאחר שהתגייר אם היה הורג ישראל, דינו בַּסַּיִף, וכיון שהמיתה לא השתנתה לכן אינו נפטר ממיתה. אֶלָּא כשבא על אֵשֶׁת אִישׁ ישראל, הלא מֵעִיקָּרָא – מתחילה כשהיה גוי דינו היה בַּסַּיִף, וְאילו הַשְׁתָּא – עתה אחר שהתגייר והוא ישראל, אם היה בא על אשת איש דינו בְּחֶנֶק, נמצא שהשתנתה מיתתו. משיבה הגמרא: הברייתא עוסקת בְּבֶן נח שבא על נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, דְּאִידֵי וְאִידֵי בְּסָקִילָה – שגם אם עשה כן בהיותו גוי וגם אם עשה כן לאחר שהתגייר, דינו בסקילה. כלומר, כשם שבהיותו ישראל חייב סקילה כשבא על נערה המאורסה, כך גם בהיותו בן נח אם בא על נערה המאורסה של ישראל דינו בסקילה, מפני שכל ערוה שאינה קיימת בבן נח וקיימת בישראל, ובא עליה בן נח, נידון בדיני ישראל. וכיון שבגוי אין תפיסת קידושין אלא רק נישואין, על כן אין לגויים ערוה של נערה מאורסה, ובן נח שבא על נערה המאורסה דינו בסקילה. דוחה הגמרא: איך אתה מעמיד את הברייתא בבא על נערה המאורסה, וְהָא עָשָׂה כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל דּוּמְיָא דְּאֵשֶׁת חֲבֵירוֹ קָתָנֵי – הלא בברייתא כתובה הלכה נוספת, שאם עשה כן בישראל חייב, וכשם שבהלכה הראשונה כשבא על אשת חבירו, הכוונה לבעולת חבירו, שהרי בבן נח אין תפיסת קידושין, כך גם בהלכה השניה כשבא על אשת איש מישראל, הכוונה שבא על נשואה ולא על נערה המאורסה.

הגמרא מתרצת את הקושיא מהברייתא באופן אחר: אֶלָּא לעולם הברייתא עוסקת בבן נח שבא על אשת איש ישראל, ואף על פי

המשך בעמוד קב

כן אין שינוי במיתתו, ולכן חייב מיתה גם אחר שהתגייר, כיון שמיתה **כַּלָּה בְּמִיתָה חֲמוּרָה, מֵישַׁךְ שַׁיְיכָא** – המיתה החמורה כוללת את המיתה הקלה. כלומר, בן נח שבא על אשת איש ישראל דינו בסייף, ואילו היה בא על אשת איש לאחר שהתגייר, היה דינו בחנק שהיא מיתה קלה יותר מסייף, נמצא שהמיתה החמורה שהיה חייב בה בהיותו גוי כוללת את המיתה הקלה שחייב עתה, ואפשר לומר שבהיותו גוי היה ראוי גם למיתת חנק ואף למיתה חמורה מזו, ואין זה נחשב לשינוי במיתה, ולכן נהרג עתה בחנק שהיא מיתה קלה. אבל מברך את השם, שלאחר שהתגייר דינו במיתת סקילה החמורה, ובהיותו גוי היה דינו במיתת סייף הקלה, זה נחשב לשינוי במיתה ולכן פטור.

הגמרא מקשה על התירוץ משיטת רבי שמעון שנחלק על חכמים בסדר חומרתן של ארבע מיתות בית דין. לדעת חכמים הסדר מהקל לחמור הוא, חנק, סייף, שריפה וסקילה, ולדעת רבי שמעון הסדר הוא, סייף, חנק, סקילה שריפה. מקשה הגמרא: **הָנֵיחָא** – תירוץ זה מיישב **לְשִׁיטַת רַבָּנָן דְּאָמְרִי שַׁיְיךְ חֲמוּר מֵחֲנק, אֶלָּא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר שֶׁחֲנק חֲמוּר מִסַּיְיף, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד ניישב את הברייתא שאמרה שהוא חייב, הלא בהיותו בן נח לא היה ראוי למיתת חנק החמורה, ונמצא שגוי שבא על אשת איש ישראל והתגייר, השתנתה מיתתו למיתה יותר חמורה. מתרצת הגמרא: **רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר לָהּ כְּתָנָא דְּבֵי מְנַשֶּׁה, דְּאָמַר שִׁבְעִים מִיתָה הָאֲמוּרָה לִבְנֵי נֹחַ אֵינָהּ אֶלָּא חֲנֶק**, נמצא שלא השתנתה כלל מיתתו, שהרי גם כשבא על אשת איש קודם שהתגייר היתה מיתתו בחנק, וגם עתה בהיותו ישראל אם יבא על אשת איש תהא מיתתו בחנק.

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – התירוץ להעמיד כתנא דבי מנשה נכון **לְגַבֵּי הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, שַׁעֲיקְרָא** – מתחילה קודם שהתגייר **מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, וְהַשְׁתָּא** – וגם עתה אם יבא על אשת איש תהא **מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, אֶלָּא לְגַבֵּי רוֹצֵחַ**, כלומר בן נח שהרג את חבירו, הלא **לְפִי תְּנָא דְּבֵי מְנַשֶּׁה מֵעִיקָּרָא** – מתחילה קודם שהתגייר מיתתו **בְּחֶנֶק, וְהַשְׁתָּא** – ועתה כשהוא ישראל אם היה הורג את חבירו היתה מיתתו **בְּסַיְיף**, נמצא שהשתנתה מיתתו ומדוע חייב מיתה.

מתרצת הגמרא: **כְּלָה בַּחֲמוּרָה מֵישַׁךְ שַׁיְיכָא** – מיתת סייף הקלה [לשיטת רבי שמעון] כלולה במיתת חנק החמורה, ונמצא שגם בהיותו גוי היה ראוי למיתת סייף, ולכן אין זה נחשב לשינוי במיתה.

הגמרא מביאה ראיה לרבי חנינא מברייתא העוסקת בזנות של אשה לאחר שהתארסה. הדין הוא, שנערה מאורסה שזינתה דינה בסקילה, ותקופת הנערות נמשכת ששה חדשים, לאחר מכן היא נקראת בוגרת, ואם זינתה בהיותה בוגרת דינה בחנק: **לֵימָא מְסַיְיעָא לֵיהּ** – האם נאמר שיש ראיה לדברי רבי חנינא ממה ששנינו בברייתא, נערה המאורסה שִׁסְּרָחָה – זינתה, **וְאַחַר כָּךְ** קודם העמדה בדין הסתיימו ששה חדשים של נערות, **וְבָגְרָה** – ונעשתה בוגרת, **תִּידּוֹן בְּחֶנֶק**, שהרי אם היתה מזנה עתה בהיותה בוגרת, היה דינה בחנק. מבררת הגמרא: **בְּסִקְילָה מַאי טַעֲמָא לֹא** – מדוע אין דנים אותה בסקילה, הלא הזנות נעשתה בהיותה נערה שאז היה דינה בסקילה, **לָאו** – האם לא **מְשׁוּם דְּהוֹאִיל וְאִישְׁתַּנֵּי אִישְׁתַּנֵּי** – שבינתיים שהשתנה גופה מנערות לבגרות, השתנתה גם מיתתה מסקילה לחנק, ולכן אין להמיתה בסקילה אלא במיתת חנק שחייבת בה עתה, **וְכָל שֶׁכֵּן הָכָא** – כאן, בבן נח שבירך את השם והתגייר, **דְּאִישְׁתַּנֵּי לְגַמְרֵי**, כלומר שגם דינו השתנה וגם מיתתו השתנתה, שצריך היה לדונו במיתה שחייב בה עתה כלומר סקילה. אלא שלהורגו בסקילה אי אפשר, כיון שלא התחייב במיתה חמורה כזאת, ולכן פטור. דוחה הגמרא: **הָאֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתָנָא** – הרי אמר רבי יוחנן לאמורא ששנה לפניו את הברייתא, **תָּנֵי** – עליך לגרוס בברייתא **'תִּידּוֹן בְּסִקְילָה'**, כלומר אף שהשתנה גופה לא השתנתה מיתתה, והיא נידונית במיתת סקילה שהתחייבה בה כשעברה את העבירה, ואף בן נח שבירך את השם, אף שהשתנה דינו לא השתנתה מיתתו, ויש לדונו במיתת סייף שהתחייב בה כשעבר את העבירה.

משנה

המשנה מבארת מדוע בן סורר ומורה נידון בסקילה: **בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** מתחייב מיתה אף שלכאורה אין במעשיו בכדי להענישו במיתה, משום שהוא **נִידּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ** – מחמת שבגדלותו יוסיף וירשיע עד שיתחייב מיתה, ועל כן אמרה התורה, מוטב שיָמוּת בעודו **זַכַּאי, וְאַל** יִמשיך במעשיו עד שיָמוּת **כשהוא חַיָּיב** מיתה מחמת חטאים חמורים יותר מאלו. ומוסיף התנא ומבאר, **שֶׁמִּיתָתָן** המוקדמת **שֶׁל רְשָׁעִים** היא **הֲנָאָה לָהֶן**, שבכך נמנע מהם להוסיף ולחטוא, **וְהֲנָאָה** היא **לָעוֹלָם**, שהרי במיתתם שקטה כל הארץ, שאינם יכולים עוד להזיק לבני אדם. אבל מיתה **לַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן**, שלאחר מיתתם אינם יכולים להוסיף זכויות לעצמם, **וְכֵן רַע לָעוֹלָם**, שבחייהם הגנו על הדור בזכויותיהם, והיו מוכיחים את הדורות להחזירם בתשובה, ולאחר מיתה אינם יכולים להמשיך ולזכות את הדור.

המשנה מביאה ענינים נוספים המתהפכים מרע לטוב בין רשעים וצדיקים: **יַיִן וְשֵׁינָה, לְרְשָׁעִים**, הרי זה **הֲנָאָה לָהֶן וְהֲנָאָה לָעוֹלָם**, שכל זמן שהם שותים יין ושינים אינם מוסיפים על חטאם, ואינם מזיקים את שאר בני אדם. **וְאִילּוּ לַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן** היין והשינה, שמחמת העיסוק ביין ובשינה הם אינם עוסקים בתורה, ואינם מוסיפים זכויות לעצמם, **וְרַע לָעוֹלָם**, שאינם יכולים לעסוק בתורה ולהגן על הדור, ועל ידי כך באה פורענות לעולם.

פִּיזּוּר – מה שאין בני אדם מצויים עם חבריהם, **לְרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶן**, שאינם יכולים להתייעץ זה עם זה כיצד לעשות רע, **וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, שבאופן זה אינם מסייעים זה לזה להרע לבריות, **וְאִילּוּ לַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן** הפיזור, שאינם יכולים להתייעץ זה עם זה איך להוסיף מעשים טובים, ואינם יכולים לסייע זה לזה במעשיהם הטובים, **וְרַע לָעוֹלָם**, שאינם יכולים להתייעץ זה עם זה ולסייע זה לזה להוסיף על זכויותיהם ולהגן בכך על הדור.

בְּנוּיִם – בני אדם הנאספים יחד, **לְרְשָׁעִים**, הרי זה **רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם**, שכך הם מחזקים זה את זה להוסיף ולהרשיע, **וְלַצַּדִּיקִים**, הכינוס הוא **הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, שכך הם מתחזקים להוסיף טובה על טובתם.

שָׁקֵט – כאשר בני אדם יושבים בשלוה ללא יסורים וטרדות, **לָרְשָׁעִים**, הרי זה **רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם**, שמתוך שלוותם הם פנויים לעסקיהם הרעים, ומוסיפים לחטוא ומזיקים את הבריות, **וְלַצַּדִּיקִים**, השקט הוא **הֲנָאָה לָהֶן**, שכך הם פנויים להוסיף לעסוק בתורה ובמצוות, **וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, כיון שעל ידי הוספתם בלימוד התורה, הם מגינים על הדור מן הפורענות.